

Neutralization of Values in Law, red. Krzysztof Pałeczki, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, ss. 411.

Recenzowane dzieło jest finalnym efektem badań przeprowadzonych przez Autorów w latach 2010-2012 w ramach projektu badawczego „Neutralizacja aksjologiczna prawa”. Podjęta przez dziesięcioro badaczy problematyka sytuująca się na styku aksjologii, socjologii i filozofii prawa oraz nauki o polityce ma w oczywisty sposób interdyscyplinarny charakter. W polskiej literaturze przedmiotu to rzadkość. W tym aspekcie *Neutralization of Values in Law* wypełnia niekwestionowaną lukę i równocześnie znamionuje zwrot od wciąż jeszcze dominującej na rodzimym gruncie tradycji pozytywistycznej ku anglosaskiemu stylowi uprawiania ogólnej refleksji nad prawem. Autorzy podjęli wieloaspektowe badania nad aksjologicznymi uwarunkowaniami procesów tworzenia i stosowania prawa, a w szczególności nad fenomenem neutralizacji aksjologicznej w prawie (w uproszczeniu: manipulowaniem wartościami), oświetlając to zjawisko z rozmaitych perspektyw. Powstało nowatorskie, wielopłaszczyznowe a zarazem spójne dzieło, ze wszech miar zasługujące na uwagę. Po pierwsze, ze względu na wybrany, zaniedbywany od lat obszar badań. Po drugie, z uwagi na doniosłość wspartych rozległą literaturą dociekań i otwarcie nowych horyzontów. Po trzecie wreszcie, ze względu na aspekt pragmatyczny – rzucenie silnego strumienia światła na niedostatecznie jak dotąd rozpoznane zjawisko i sformułowanie szeregu postulatów służących ograniczaniu szkodliwych praktyk.

Klamrą spinającą całość dzieła jest wkład autorstwa Krzysztofa Pałeczki. Obok lakonicznego „Słowa wstępnego” i takiegoż „Podsumowania” redaktor tomu opracował także dwa rozdziały konstytuujące teoretyczne ramy całości pracy. Pierwszy z nich stanowi Jego epistemologiczne *credo*, podzielane – w mniejszym lub w większym stopniu – przez pozostałych Autorów. Kluczową deklaracją w kwestii epistemologicznych i ontologicznych właściwości wartości jest przyjęcie perspektywy percepcjonizmu aksjologicznego. Wszyscy bowiem uczestnicy przeprowadzonych badań podzielają przekonanie o doniosłości aksjologicznego objaśniania aktywności społecznej, a w szczególności działań normotwórczych; są przeświadczeni, że to właśnie wartości mają determinujące oddziaływanie na procesy kreowania norm. W tym sensie opublikowana przez nich praca jest, wedle słów jej redaktora, swoistym „upomnieniem się o aksjologię w refleksji nad współczesnymi systemami prawnymi”.

Kolejny, węzłowy w całości książki rozdział K. Pałeczki stanowi tym razem aksjologiczne *credo* Autora (wedle złożonej na wstępie deklaracji – ontologicznego realisty i umiarkowanego nonkognitywisty). Nawiazania do przyjętych w tym kardynalnym tekście kluczowych rozróżnień pojęciowych i ustaleń terminologicznych znajdziemy we wszystkich dalszych rozdziałach. Ich zwieńczeniem jest prezentacja kluczowej dla całości książki kategorii: neutralizacji aksjologicznej prawa, rozumianej jako „ogół zabiegów i ich następstw utrudniających lub uniemożliwiających ustanowienie funkcjonalnej zależności pomiędzy treścią regulującą jakichkolwiek decyzji prawnych a realnymi podstawami aksjologicznymi tych decyzji” (s. 58).

Nader interesującą część I współtworzą jeszcze trzy *stricte* teoretyczne teksty. Studium Maurycego Zajęckiego jest efektem badań nad wpływem przyjętej wizji człowieka na modele fenomenów z jednej strony – neutralizacji wartości w prawie (NAP), z drugiej zaś – determinacji prawa przez określony zbiór wartości (DAP). W wyniku dogłębnych analiz Autor dochodzi do wniosku, że wysunięta przez redaktora temu teza o szkodliwości fenomenowi NAP i korzystności zjawiska DAP dla skuteczności prawa ma odniesienie zasadniczo do społeczeństw demokratycznych. Rozdział autorstwa M. Zajęckiego stanowi świetne warsztatowo, dojrzałe studium.

Kolejnym, wyróżniającym się tekstem jest wkład Mateusza Stępnia, dotyczący pewnej specyficznej formy neutralizacji wartości. Polega ona na posługiwaniu się prawem jako placebo, tj. na używaniu go w charakterze narzędzia wpływania na świadomość wyborców. W nawiązaniu do przemyśleń C. Schmitta Autor bardzo interesująco wywodzi, że struktura procesu politycznego w demokracji liberalnej wyraźnie sprzyja wspomnianej praktyce.

Pierwszą, ogólną część książki wieńczy stosunkowo zwięzły rozdział Sylwii Wojtczak poświęcony kolejnej formie neutralizacji aksjologicznej prawa, manifestującej się rozszerzaniem pojęć prawnych, zarówno w sferze konotacji, jak i denotacji. Autorka postrzega ten fenomen jako część rozległego zjawiska zachodzącego we współczesnej kulturze.

Na II część *Neutralization of Values in Law* – zatytułowaną „Perspektywa tworzenia prawa” – składają się cztery rozdziały. Pierwszy z nich, autorstwa Mateusza Pękali, podejmuje kwestię związków między zasadami tworzenia prawa a zjawiskiem jego aksjologicznej neutralizacji. Jest to najobszerniejsze w recenzowanym tomie, nader rzetelne studium, mocno ugruntowane w ogólnej – zarówno w filozoficznej jak i socjologicznej – refleksji nad prawem. Autor wysuwa argumenty na rzecz ujawniania przez ustawodawcę podstaw aksjologicznych podejmowanych przez niego decyzji prawotwórczych, mocno akcentując pozytywne następstwa dbałości o komunikatywność tekstu prawnego. Wychodząc od podkreślenia istotnej roli zasad tworzenia prawa w redukowaniu negatywnych skutków fenomenu neutralizacji aksjologicznej, M. Pękala analizuje odnośne polskie regulacje prawne. Diagnoza, którą formuluje, jest nader niepokojąca: „Obowiązujące w Polsce zasady tworzenia prawa nie gwarantują ochrony przez zjawiskiem NAP, a niekiedy mogą nawet mu sprzyjać” (s. 170).

Bazą empiryczną kolejnego rozdziału, opracowanego przez Michała Dudka, są wybrane projekty (wraz z uzasadnieniami) nowelizacji części szczególnej Kodeksu karnego Sejmu VI kadencji (Autor uwzględnił w swych badaniach projekty z lat 2010-2012)⁹. Zasadniczym przedmiotem dociekań wspomnianego Autora jest korelacja między neutralizacją wartości w prawie a negatywną polityczną instrumentalizacją prawa. Przez to ostatnie zjawisko rozumie on „różnorodne, konkretne [...] działania określonych podmiotów, które używają prawa [...] dla realizacji określonych wartości-celów, które mogą, lecz wcale nie muszą, być zbieżne z »oficjalnie ogłoszoną« podstawą aksjologiczną instrumentalizowanego prawa” (s. 197). Badania empiryczne prowadzą Autora do wniosku, że w dyskursie prawodawczym z okresu VI kadencji Sejmu dają się zidentyfikować liczne przejawy generalizacji wartości-celów, znamionujące występowanie fenomenu neutralizacji aksjologicznej. Owa generalizacja zaś to jeden z elementów negatywnej politycznej instrumentalizacji prawa.

Interesujące, dogmatyczne studium Janiny Czapskiej rzuca światło na przejawy neutralizacji aksjologicznej możliwe do zidentyfikowania w argumentacjach formułowanych zarówno przez autora założeń ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (MSW), jak i krytyków poszczególnych trzech wersji wspomnianego projektu z lat 2010 i 2012. Autorka upatruje źródeł rozbieżności w prezentowanych w dyskusji stanowiskach przede wszystkim w odmiennych poziomach ogólności, na jakich prowadzony jest dyskurs.

Część II wieniczy znakomity rozdział autorstwa Michaliny Szafrąńskiej, podejmujący kwestię populizmu penalnego jako przejawu neutralizacji wartości w prawie karnym. Przez tytułowy fenomen Autorka rozumie „zespół społecznych przekonań oraz działań politycznych zorientowanych na represyjną politykę karną, charakteryzujących się deprecjonowaniem roli ekspertów oraz bazujących na symbiotycznej relacji pomiędzy polityką, mediami i opinią publiczną” (s. 271). Podstawę przeprowadzonych badań empirycznych stanowiły teksty 29 projektów nowelizacji Kodeksu karnego, złożonych w trakcie trwania VI kadencji polskiego parlamentu (2007-2011), wraz z uzasadnieniami i szeregiem dokumentów związanych z procesem prawotwórczym (stanowiska rządu wobec proponowanych zmian, opinie konsultantów i in.). Szczegółowej analizie Autorka poddała wybrany poselski projekt nowelizacji k.k. i k.p.k. (wniesiony 15 maja 2008 r.). Zgodnie z Jej oceną zarówno projekt wraz z dyskusją nad nim, jak i powiązany z nim dyskurs medialny prezentują szerokie spektrum znamion penalpopulistycznych. Michalina Szafrąńska podjęła nośny i doniosły społecznie temat; efektem Jej badań jest przenikliwy, wartościowy intelektualnie tekst, twórczo adaptujący zaczerpnięte z literatury idee, a zarazem oferujący autorskie ramy teoretyczne (katalog kryteriów i wskaźników populizmu).

Trzecia, ostatnia część recenzowanej pracy podejmuje refleksję nad procesami neutralizacji aksjologicznej zachodzącymi w sferze stosowania prawa. Otwiera ją obszernie studium autorstwa Hanny Dębskiej, poświęcone w głównej mierze specyficznej formie neutralizacji, zidentyfikowanej przez Autorkę w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego – a mianowicie doxie prawnej (zdroworozsądkowej argumentacji, odwołującej się do potocznego punktu widzenia). Ta kluczowa dla całego rozdziału kategoria została zaczerpnięta z teorii socjologicznej Pierre’a Bourdieu. Hanna Dębska prowadzi analizę strategii dyskursywnych TK, wykorzystując narzędzia teoretycz-

⁹ Materiał empiryczny dotyczący prac Sejmu VI kadencji jest także przedmiotem badań M. Szafrąńskiej. Oboje Autorzy prowadzą jednak rozważania nad różnymi aspektami fenomenu neutralizacji.

ne wypracowane w ramach metody *critical discourse analysis* (N. Fairclough i R. Wodak) i bada m.in. słownictwo, gramatykę i struktury tekstowe trzech wybranych orzeczeń. Niewątpliwą zasługą Autorki jest „wpasowanie” refleksji nad strategią neutralizacji w perspektywę teoretyczną Bourdieu, która oferuje znakomite, niejako „skrojone na miarę” wchodzącej w grę problematyki narzędzia eksploracyjne. Przeszczepienie refleksji nad manipulacją aksjologiczną w procesie stosowania prawa na grunt aparatu pojęciowego socjologii krytycznej i *critical discourse analysis* zaowocowało interesującą, nowatorską interpretacją badanego zjawiska.

Ostatni rozdział autorstwa Jerzego Zajadły to nasycone treścią historyczne studium, dotyczące prawnych aspektów niewolnictwa w Stanach Zjednoczonych. Zwięzła relacja, przybliżająca najgłośniejsze orzeczenia w sprawach niewolników, staje się punktem wyjścia filozoficznoprawnej refleksji na temat nieposłuszeństwa sędziowskiego. Odwołując się do stanowiącego ośnowę rozważań konkretnego kontekstu historycznego, Autor identyfikuje całą gamę uwikłanych w nim typowych przejawów neutralizacji aksjologicznej.

Zamierzone przez K. Pałęckiego i Jego uczniów oraz zaproszonych do współpracy kolegów „upomnienie się o aksjologię” wieńczy zawarty w „Podsumowaniu” katalog postulatów pod adresem ogólnie pojmowanej polityki prawa. Książka została pomyślana jako swoiste otwarcie debaty, a zarazem jako skierowane do czytelników zaproszenie do jej rozwijania. W tym aspekcie (a także w wielu innych) wartość *Neutralization of Values in Law* jest nie do przecenienia. Mam nadzieję, że zamierzony przez Autorów cel zostanie osiągnięty i że Ich dociekania staną się zaczynem szerokiej dyskusji.

Beata Polanowska-Sygulska